

ПОСИЛЕННЯ МОРСЬКОЇ СКЛАДОВОЇ БЕЗПЕКИ НАТО В РАМКАХ РЕАЛІЗАЦІЇ МОРСЬКОЇ СТРАТЕГІЇ АЛЬЯНСУ

Аналітична записка

В аналітичній записці розглянуто основні положення Морської стратегії НАТО 2011 р. та Стратегії морської безпеки ЄС 2014 р. Вивчено заходи з реалізації Морської стратегії НАТО в 2014-2017 рр. Проведено аналіз та оцінку експертних пропозицій щодо оновлення Морської стратегії НАТО в контексті змін безпекової ситуації. Зроблено висновки стосовно необхідності формування Морської стратегії України, виходячи зі спільних інтересів нашої країни з НАТО та ЄС.

ПОСИЛЕННЯ МОРСЬКОЇ СКЛАДОВОЇ БЕЗПЕКИ НАТО В РАМКАХ РЕАЛІЗАЦІЇ МОРСЬКОЇ СТРАТЕГІЇ АЛЬЯНСУ

I. Морська стратегія НАТО 2011 р

Морська стратегія Альянсу (Alliance Maritime Strategy) [1], прийнята в 2011 р. (далі Морська Стратегія), визначає параметри й пріоритетні напрями морської діяльності НАТО. Стратегія окреслює міжнародну ситуацію, в якій НАТО має діяти, й стратегічний контекст, що вимагав суттєвої переоцінки внеску морських сил у підтримку завдань НАТО. Визначаються засоби подолання наявних та майбутніх критичних викликів безпеці та обов'язки, які силам НАТО доведеться виконувати в морському безпековому середовищі, включаючи здатність морських сил Альянсу діяти у всьому спектрі стратегічних варіантів. Чотири сфери, в яких морські сили НАТО мають сприяти безпеці Альянсу включають: стримування та колективну оборону; кризовий менеджмент; кооперативну безпеку (через партнерство, діалог та співпрацю); морську безпеку.

Ключовим елементом у запобіганні агресії визначено військово-морські можливості НАТО, які мають забезпечувати швидкість, ефективність, доступність, оперативну взаємосумісність та витривалість, у поєднанні з гнучкістю військово-морських сил. Стимування ґрунтується на перевірених можливостях, демонстрації готовності та ефективних стратегічних комунікаціях. У рамках виконання завдання з колективної оборони і стримування, передбачений Стратегією внесок військово-морських сил Альянсу включає: сприяння ядерному стримуванню; забезпечення широкого кола конвенціональних варіантів швидкого реагування; підтримку здатності до розгортання ефективних експедиційних сил шляхом контролю морських ліній комунікацій, ефективних можливостей з розмінування, можливостей входу сил в разі необхідності, а також проектування ударних сил на берег; забезпечення силам НАТО свободи дій шляхом впровадження засобів

розвідки та високоточних активів; забезпечення можливостей балістичної ПРО морського базування.

Виконання завдань з кризового менеджменту передбачає, що військово-морські сили Альянсу мають відігравати важливу роль у демонстрації рішучості та участі в операціях із забезпечення ембарго, інтердикції, примусу до миру, боротьби з тероризмом, розмінування, нанесення високоточних ударів з моря, гнучкого розгортання десантних сил для підтримки наземних операцій, спостереження та розвідки, логістичної підтримки, мінімізації впливу на берегову зону через базування оперативної та логістичної підтримки на морі. Морська складова кризового менеджменту НАТО включає підтримку сучасних і надійних об'єднаних сил швидкого реагування, морський компонент яких має бути спроможним забезпечувати контроль і заборону на морі, взаємосумісний морський і десантний удар, бази операцій на морі, а також здійснювати узгоджені командування та управління Альянсу під час спільних операцій із військово-морськими силами країн-не членів НАТО та іншими організаціями, з метою спричинення вирішального ефекту на, під, над та з моря. У рамках завдання з кризового менеджменту також передбачається надання термінової гуманітарної допомоги та допомоги в разі стихійних лих та катастроф відповідно до політичних рамок участі НАТО в гуманітарних операціях. Військово-морські сили мають використовувати маневреність для забезпечення гнучкого та впорядкованого реагування в умовах кризи або виникаючих кризових ситуацій, починаючи від простої присутності (шляхом демонстрації сили) до конкретних завдань, що виконуються цільовими силами в межах затверджених операцій. Крім того, забезпечення суттєвої логістичної підтримки спільних операцій в суворому або ворожому наземному середовищі та розгортання спільних командно-логістичних баз на плаву.

Відповідно до Морської Стратегії, третім завданням є кооперативна безпека. Взаємодія з партнерами повинна сприяти зміцненню регіональної безпеки та стабільності, запобіганню конфліктам, підвищенню прозорості,

розвитку діалогу, розбудові потенціалу партнерів, обміну інформацією, спільній безпеці та взаємосумісності. Ці заходи є доповненням до самостійних заходів країн-партнерів і мають додаткову цінність, демонструючи намір Альянсу підтримувати партнерів та використовувати ширший набір активів та можливостей. Морські операції та діяльність Альянсу мають зміцнювати партнерські відносини через залучення до дипломатичної діяльності, у тому числі через відвідування портів як частини планових заходів Постійних морських груп НАТО (Standing NATO Maritime Groups)¹. Крім того, суттєвою є допомога щодо зміцнення потенціалів партнерів шляхом підвищення спроможності долати загрози безпеці та ефективно діяти в морському середовищі. Для досягнення взаємосумісності із партнерами впроваджується проведення спільної підготовки, семінарів та навчань.

У рамках більш широких зусиль, спрямованих на подолання загроз безпеці, що виникають у морському середовищі, морські сили НАТО мають сприяти забезпеченню морської безпеки і збереженню морського середовища з урахуванням їх унікальних можливостей. Внесок морських операцій та заходів Альянсу в забезпечення морської безпеки включає: проведення спостереження та патрулювання; обмін інформацією; розгортання в зоні відповідальності Альянсу; виконання завдань із забезпечення морської безпеки в рамках конкретної, затвердженої Північноатлантичною Радою (ПАР) операції в зоні відповідальності Альянсу або за її межами; забезпечення здатності морських сил НАТО здійснювати повний спектр місій із зупинки заборонених вантажів, включаючи підтримку правоохоронних органів та запобігання транспортуванню та розміщенню ЗМУ; здійснення захисту свободи судноплавства морськими силами НАТО; сприяти забезпеченню

---

¹ Постійні військово-морські сили (Standing Naval Forces (SNF)) НАТО – багатонаціональні стримувальні сили, призначенням яких є забезпечення постійної військово-морської присутності. Складаються з чотирьох груп: двох постійних морських груп НАТО (Standing NATO Maritime Groups (Standing NATO Maritime Groups – SNMG1 та SNMG2)), і двох Постійних груп з протимінної діяльності (SNMCMG1 та SNMCMG2). Всі чотири групи інтегровані в Сили реагування НАТО (СРН). Вони беруть участь в реалізації програми запланованих навчань, маневрів та візитів в порти, і можуть бути швидко розгорнуті в періоди кризи або напруження.

енергетичної безпеки, включаючи захист критичної енергетичної інфраструктури та морських комунікацій [1].

Реалізація Морської стратегії НАТО є органічною частиною процесу трансформації Альянсу. Для вирішення викладених вище завдань, органічно впроваджуючи отриманий досвід, Альянс повинен максимально використовувати нові технології та інновації, у тому числі поліпшення усвідомлення ситуації на морі, поглиблення багатонаціональної співпраці та об'єднання ресурсів, вдосконалення організаційних структур, оперативних концепцій, доктрин, навчання та освіти. Ключовим елементом трансформації морських можливостей є процес оборонного планування НАТО, спрямований на забезпечення готовності протистояти як традиційним, так і новим, асиметричним, загрозам. Процес оборонного планування має бути рушійною силою для розвитку можливостей Альянсу у світлі Морської Стратегії, а також для виявлення інших сфер, де потрібна трансформація.

Таким чином, Морська стратегія Альянсу 2011 р. є фундаментальним документом для формування сил, можливостей, підтримання готовності й планування в морському середовищі безпеки. Вона визначає напрямки та заходи діяльності у сферах колективної оборони та стримування, кризового менеджменту, кооперативної безпеки та морської безпеки. Особливу увагу приділено ефективності реалізації Стратегії в контексті трансформації НАТО, зокрема процесу оборонного планування як ключового елементу трансформації морських можливостей.

II. Реалізації Морської стратегії НАТО в контексті нового середовища безпеки

Різка зміна стратегічного середовища безпеки в 2014 р., спричинена агресивними діями Росії, що прагне змінити міжнародний порядок на свою користь; нестабільністю, що походить від держав Північної Африки й Близького Сходу й проектує насильницький екстремізм та потоки біженців; а також наявність транснаціональних і багатовимірних загроз, що можуть мати

довгострокові наслідки, ґрунтовно змінили стратегічне бачення Альянсу. Уже в квітні 2014 р. для гарантування безпеки на морі НАТО розгорнула низку багатонаціональних військово-морських формувань. Угрупування Постійних військово-морських сил з розмінування у складі семи кораблів з шести країн розпочали патрулювання вод Балтійського моря. Була збільшена присутність Постійних морських груп у східній частині Середземного моря в складі п'яти кораблів з п'яти країн, які з травня 2014 р. втілюють заходи із гарантування спокою на морі, поряд із патрулюванням, з метою запобігання терористичній діяльності [15; с. 5].

Проте це були заходи негайного реагування, спрямовані на недопущення розповсюдження кризових явищ та попередження виникнення нових загроз для країн-членів Альянсу. Аналіз нової ситуації, що виникла, свідчив про те, що постала необхідність адаптації НАТО до складного, переповненого, дедалі більш непередбачуваного середовища безпеки, яке швидко розвивається, зокрема в морській сфері. План дій щодо готовності (ПДГ), схвалений під час саміту в Уельсі [19; § 5-13], офіційно впроваджував низку заходів, які мали продемонструвати рішучість НАТО здійснювати стримування й захист від загроз, забезпечуючи присутність у повітрі, на землі й на морі, а також військову діяльність на основі ротації.

Отже, було прийнято рішення активізувати й розширювати реалізацію Морської стратегії Альянсу, підвищувати ефективність всього спектра морських можливостей Альянсу, які не повинні розглядатися ізольовано, а мають сприйматися як невіддільна частина комплексу заходів НАТО із захисту інтересів Альянсу. Передбачалось повне оновлення морських сил НАТО, розширення багаторічної програми морських навчань та підготовки, зміцнення співпраці між НАТО та її партнерами, а також іншими міжнародними учасниками, зокрема ЄС. Були адаптовані склад та термін дії національних внесків Постійних військово-морських сил НАТО в напрямку більшої гнучкості. Крім того, вони більше не використовуватимуться для

участі у тривалих операціях або в операціях, що не відповідають їх призначенню.

Заходи із гарантування спокою у 2015-2016 рр. передбачали інтенсифікацію військово-морського патрулювання у Балтійському, Чорному і Середземному морях силами Постійно діючих груп ВМС НАТО і Постійно діючих груп ВМС мінної протидії, а також польоти літаків морського патрулювання уздовж східних кордонів НАТО [16; с. 15].

У відповідності до рішень щодо активізації та посилення морської складової в рамках реалізації Морської стратегії НАТО продовжується вдосконалення Постійних військово-морських сил до рівня удосконалених СРН як морського компонента Об'єднаних сил надзвичайно високої готовності (NATO's Very High Readiness Joint Task Force Maritime). Відбувається введення в дію планів майбутніх морських операцій, що мають ключове значення для розвитку військово-морського потенціалу НАТО. Країни НАТО розглядають додаткові ініціативи щодо управління морською діяльністю з метою сприяння роботі в цій сфері.

З огляду на постійні зміни викликів та загроз у сфері безпеки, під час саміту у Варшаві було ухвалено рішення, що у майбутньому оборонна позиція НАТО має еволюціонувати відповідно. Отже, була затверджена поліпшена передова присутність (enhance forward presence) НАТО на ротаційній основі у Балтійському й Чорноморському регіонах. У передовому розгортанні в Чорноморському регіоні впроваджуються заходи із розширення військово-повітряної та військово-морської присутності в регіоні. Цільова передова присутність (Tailored Forward Presence) у Чорному морі охоплюватиме повітряні, наземні та морські компоненти. Рамковою країною є Румунія. Вісім країн-членів Альянсу взяли на себе зобов'язання із забезпечення персоналу бригади, а також п'ять країн-членів надати наземні та повітряні сили для тренувань та місії повітряного патрулювання. Були також впроваджені два додаткові морські заходи: збільшення присутності військовослужбовців НАТО у Чорному морі для підвищення рівня підготовки, навчань та

усвідомлення ситуації, а також взяті зобов'язання з морської координації для Постійних військово-морських сил під час діяльності з іншими силами Альянсу в Чорноморському регіоні [13].

Особливої важливості щодо реалізації Морської стратегії набувають навчання та освіта, завдяки проведенню яких НАТО має змогу випробувати в дії своє мислення, процедури, системи і тактику. Центр підготовки військово-морських операцій з інтердикції на Криті (Греція) проводить три навчальних курси, присвячених контрабанді РХБЯ матеріалів морем, а також аспектам ЗМУ у військово-морських операціях з інтердикції.

На підтримку трансформаційних зусиль Альянсу вдосконалюються та розвиваються можливості в морській сфері. НАТО докладає значних зусиль щодо скорочення витрат у суднобудуванні, водночас підвищуючи оперативну гнучкість і сумісність сил завдяки розвитку ініціатив модульного суднобудування; багатонаціональні ініціативи щодо морських безпілотних систем, протичовнового захисту, морського спостереження, впровадження нових стандартів підводних акустичних комунікацій

Двадцять дев'ятого червня 2017 р. шість країн-членів НАТО заявили про свою готовність співпрацювати над розробкою і впровадженням удосконалень своїх наявних морських протичовнових літаків та літаків розвідки, спостереження й рекогносцировки. Міністри оборони Франції, Німеччини, Греції, Італії, Іспанії і Туреччини (у лютому 2018 р. Канади та Польщі) підписали Лист про наміри щодо «Співпраці в галузі багатонаціональних морських багатоцільових повітряних суден» (Multinational Maritime Multi Mission Aircraft), що має в майбутньому призвести до спільного придбання або розробки нового літака [6].

НАТО виробила стандарти, які мають надати змогу створити першу цифрову підводну мережу комунікацій, яка, з-поміж іншого, сприятиме істотному поліпшенню забезпечення телекерованих напівавтономних засобів ВМС. Центр з морських досліджень та експериментів Організації з науки та технологій НАТО (NATO Science and Technology Organization's Centre for

Maritime Research and Experimentation (CMRE) розробив стандарт щодо підводних акустичних комунікацій – JANUS, який з 24 березня 2017 р. визнаний стандартом НАТО для всіх країн-членів. Таким чином, вперше на міжнародному рівні був визначений протокол цифрового підводного зв'язку, що відкриває шлях для подальших додаткових розробок у сфері підводних комунікацій [2].

Військово-морські заходи НАТО були ваговою складовою операцій НАТО у 2016 р. й відіграють істотну роль у стримуванні. Вони також дають змогу НАТО поширювати стабільність у тих стратегічно важливих районах та є значним аспектом ролі НАТО у боротьбі з тероризмом. У листопаді 2016 р. було запроваджено операцію «Sea Guardian», метою проведення якої є забезпечення більш гнучкої військово-морської присутності через виконання низки завдань з поліпшення ситуаційної обізнаності на морі, гарантування свободи судноплавства, проведення військово-морських операцій інтердикції, запобігання розповсюдженню ЗМУ, захисту цивільної інфраструктури, боротьби з тероризмом на морі, а також розбудови потенціалу у галузі безпеки на морі [12]. Операція «Sea Guardian» триває у Середземному морі, проте розглядаються варіанти розгортання будь-де, якщо у цьому виникатиме потреба.

Імплементация Морської стратегії включає посилення координації та співробітництва між НАТО і ЄС у морській сфері. Стратегія морської безпеки ЄС [3], прийнята 24 червня 2014 р., забезпечує політичну та стратегічну структуру для ефективного та всебічного вирішення завдань морської безпеки через використання всіх відповідних інструментів на міжнародному, ЄС та національному рівнях. На відміну від Морської Стратегії НАТО, Стратегія морської безпеки ЄС містить детальний опис загроз та викликів морській безпеці, а також передбачає виконання та звітність згідно з Планом дій [11].

Співробітництво НАТО та ЄС щодо забезпечення морської безпеки значно інтенсифікувалось з 2015 р. Дві організації домовились посилювати одна одну в широкому діапазоні сфер від співпраці на морі шляхом

встановлення стійкості до гібридних загроз до сприяння у формуванні оборонної спроможності країн-партнерів. У спільному звіті міністрів оборони країн-членів НАТО було підтверджено, що співпраця буде розширюватись на нові сфери [5].

Проте існує необхідність вирівнювання між морськими стратегіями НАТО та ЄС з точки зору 22 спільних країн-членів. Дія Морської стратегії НАТО як організації колективної оборони, має забезпечувати безпеку морського простору всіх 29 країн-членів. Стратегія морської безпеки ЄС, як міждержавного союзу, опікується більше економічними безпековими інтересами. НАТО та ЄС повинні проводити постійний діалог для узгодження перспектив та пріоритетів відповідних морських стратегій, виявлення та подолання прогалів, уникнення дублювання та посилення майбутньої співпраці між НАТО і ЄС у морській сфері. Стратегії не можуть й не повинні бути ідентичними чи повністю синхронізованими. Зрештою, НАТО є трансатлантичним військово-політичним альянсом, тоді як ЄС – наднаціональний союз європейських держав. Однак, оскільки існує значна збіжність як членства, так і інтересів між цими двома інституціями, узгодження стратегій посилить співпрацю між НАТО та ЄС, що матиме позитивне значення для формуванні узгодженої стратегії.

Реалізація Морської стратегії НАТО також передбачає посилення взаємодії з країнами, які не є членами НАТО, зміцнення морських можливостей регіональних партнерів у сферах, що мають стратегічне значення для Альянсу, зосередження на майбутній адаптації та розвитку існуючих морських операцій НАТО, надання допомоги у врегулюванні кризи навколо біженців та мігрантів. Протягом 2017 р. НАТО адаптувала свою позицію щодо морської безпеки в Середземномор'ї та інвестувала в підтримку безпеки та стабільності партнерів шляхом навчання місцевих інститутів та сил для боротьби з тероризмом.

Під час сесії ПАР на рівні міністрів оборони було прийнято рішення про модернізацію командної структури НАТО у відповідь на зміни в умовах

безпеки, зокрема створити нове Командування об'єднаних сил НАТО в Атлантиці (Joint Force Command for the Atlantic) з метою захисту морських ліній комунікацій між Північною Америкою та Європою. У червні міністри оборони будуть приймати рішення про необхідні терміни, місце розташування та збільшення штату [5].

Характерно, що реалізація Морської стратегії НАТО до 2014 р. відбувалась доволі повільно й в основному увага акцентувалась на забезпеченні можливостей, підвищенні рівня боєготовності (навчання та освіта) в рамках виконання завдання з кризового менеджменту, а також досягнення необхідного рівня взаємосумісності в співробітництві з партнерами. Значна інтенсифікація заходів, спрямованих на забезпечення, у першу чергу, стримування та колективної оборони й таких, що виходять за означені в Морській Стратегії спонукає до появи експертної дискусії щодо необхідності оновлення Морської стратегії у відповідності до нової безпекової ситуації та її потенційного розвитку.

Таким чином, реалізація Морської стратегії НАТО в контексті нового середовища безпеки спрямована на підвищення ефективності всього спектра морських можливостей Альянсу. Це відбувається через впровадження й здійснення низки заходів в рамках ПДГ, адаптації морського компоненту СРН до рівня Об'єднаних сил надзвичайно високої готовності, в рамках забезпечення передової присутності, військово-морських заходів як складової операцій, вдосконалення засобів у морській сфері в рамках трансформації Альянсу та через посилення навчань та освіти.

III. Необхідність вдосконалення Морської стратегії НАТО

На момент свого прийняття в 2011 р. Морська стратегія НАТО чітко окреслювала внесок морських сил в безпеку Альянсу в період експедиційних операцій, а також та узгоджені зі Стратегічною концепцією 2010 р. зусилля НАТО щодо морської безпеки. Експерти НАТО підкреслюють, що на сьогоднішній день, Морська стратегія не відображає різких змін безпекового

середовища, спричинених військовими діями Росії в Україні, кризами на Близькому Сході та в Північній Африці, зростаючою геополітичною значимістю «Далекої Півночі». Відображаючи консенсус, який мав місце в Альянсі на момент її прийняття щодо політичного та стратегічного середовища та характеру викликів безпеки, Морська Стратегія зосереджувалась на залученні та співпраці в морській сфері. Відтепер, НАТО потребує Морської стратегії, що визначатиме політику, можливості та операції, які захищатимуть інтереси НАТО у морській сфері в контексті нинішніх стратегічних реалій, головним чином, беззаперечне виникнення потенційної конфронтації з Росією [4; с. 1].

Морська Стратегія надає тільки стратегічний контекст, не вказуючи конкретно з якими ризиками та загрозами морській безпеці НАТО має справу й відповідно не містить заходів щодо їх подолання, запобігання чи реагування.

Новим асиметричним викликом, що не мав місця на момент прийняття Морської Стратегії, але на теперішній час значним стратегічним викликом є розбудова Росією на північному та південному флангах, й загалом впродовж своїх західних кордонів, можливостей до створення зон «протидії/заборони доступу» («anti-access/area-denial» далі – A2/AD)². Російські зони A2/AD охоплюють значну частину акваторій Балтійського і Чорного морів. У разі війни вони можуть бути розповсюджені на країни Балтії, значну частину території Польщі, Болгарії, Румунії, України, Швеції і Фінляндії. РФ має можливості для створення зон заборони доступу на Південному Кавказі, у Центральній Азії, в Сирії. У зонах A2/AD РФ має перевагу для застосування методів гібридної війни і прямої агресії для захоплення території, що становить значний виклик для формування стратегії щодо її стримування.

---

² В межах концепції A2/AD відбувається розгортання супротивником систем озброєння, найчастіше з використанням можливостей далекого радіусу дії, з метою позбавлення сил свободи маневру в бойовому просторі. Частіше такі можливості є ракетами "земля-повітря", протикорабельними, або ракетами "земля-земля" балістичними/крилатими ракетами. Додаткові елементи нових систем A2/AD включають літаки, надводні кораблі та підводні човни, можливості повітряної/морської переваги/контролю, розширені системи ППО, системи зв'язку та спостереження, а також систем кібер-війни

НАТО виявила неготовність своїх сил до ефективного виконання функцій в умовах значного посилення та зміни композиції російських сил. У зонах А2/АД у разі війни будуть вкрай ускладнені операції авіації та ВМС країн НАТО (у тому числі розвідувальних літаків і кораблів управління) через високий технічний рівень і значну кількість російських систем ППО та протикорабельних систем великої дальності, насамперед, ракетних. Відносна перевага країн НАТО за більшістю видів озброєнь і здатністю до проектування сили компенсується низьким порогом РФ щодо використання ядерної зброї та наявності в неї інструментів гібридної війни. На сьогодні у країнах Балтії, тим більше в Україні, НАТО не здатна надійно застосувати стримування через демонстрацію неможливості перемоги (*deterrence by denial*), тому має покладатись на стримування через демонстрацію покарання (*deterrence by punishment*). Такий варіант означає ризиковане і коштовне відвоювання захопленої Росією території, якщо стримування не спрацює. НАТО, ЄС та США працюють над доктриною, оснащенням та операціями протидії А2 / АД, але цей виклик залишається значним.

Недержавні загрози та виклики в морській сфері також набувають нового формату. НАТО не може ігнорувати, навіть якщо Альянс продовжуватиме віддавати перевагу колективній обороні та стримуванню потенційних державних супротивників. Тероризм на морі може стати серйозною загрозою. На думку фахівців, НАТО також повинна визначити свою роль в управлінні міграцією та потоками біженців морем, а також щодо транснаціональної злочинності та піратства [4; с. 3].

НАТО та її члени також повинні боротися з низкою тенденцій, що формують морську сферу та здатність Альянсу діяти всередині та через неї. Технологічні зміни дозволили потенційним супротивникам усунути розрив зі значними кількісними перевагами країн-членів НАТО. Швидка еволюція та поширення технологій триватиме й створюватиме нові можливості в морській сфері, зокрема застосування безпілотних систем, нових систем озброєнь, а також автоматизацію комплексних систем та платформ. Крім того,

потенційні противники використовують нові методи, включаючи кібер та космічні операції, щоб уникнути або обійти сфери, де країни-члени НАТО мають переваги. Ці нові моделі безпеки включають у себе складні засоби використання комплексу активів (військових, економічних, інформаційних, соціальних, політичних) для протистояння інтересам НАТО.

Одним із суттєвих ризиків є незадовільний рівень поінформованості про морське середовище й недостатня ситуаційна обізнаність. Інформаційний компонент має вирішальне значення для стратегічного мислення та планування. Постійно збільшується необхідність наявності інструментів для зміцнення обізнаності в морському середовищі через низку національних, двосторонніх і багатонаціональних зусиль. Засоби мають невинно покращуватись для адекватного розуміння та відслідковування тих морських сфер, що представляють особливий інтерес. Для обмеження ризику стратегічних несподіванок у морській сфері мають розвиватись і підтримуватись внутрішні експертизи щодо морів та середовища безпеки в межах та навколо них.

Морська Стратегія не містить завдань й відповідно заходів, що спричиняє відсутність або слабкість горизонтального сканування³ морського домену. Виникаючі проблеми та конвергенція тенденцій посилюють необхідність постійного горизонтального сканування з метою покращення прийняття рішень. Кілька країн-членів НАТО, таких як США, Франція та Велика Британія, нещодавно завершили розробку їх морських стратегій, що містять описи та оцінки глобальної морської сфери, й розроблені приблизно до 2040 р. Це слугує основою для власного мислення про ролі у морській сфері. Проте майбутнє операційне середовище постійно змінюється, тому залишатиметься необхідність стежити за стратегічними змінами в морській галузі, а також глобальними тенденціями, які формуватимуть майбутнє середовище морської безпеки.

---

³ Горизонтальне сканування (horizon scanning) – це спільні зусилля з оцінювання потенційних ризиків та загроз, з використанням всі політичних та військових можливостей на всіх рівнях

Морська Стратегія потребує оновлення в контексті підсилення стримування й колективної оборони. Заходи, що на даний момент впроваджує НАТО вважаються недостатніми, особливо стосовно операцій. Так, єдина морська операція НАТО «Sea Guardian», сфокусована на завданні 4 Морської Стратегії (морська безпека), не підтримує існуючі зусилля, спрямовані на протидію російській агресії, не включає дії можливого застосування статті 5 й, таким чином, надсилає сигнал, що поточні операції не спрямовані на стримування потенційних противників НАТО. За словами І. Сандстрома, «об'єднавши дві концепції (колективної оборони та стримування) Морська Стратегія пов'язує їх в континуумі дії між миром і війною... підкреслюючи, що колективна оборона є необхідною діяльністю у відповідь на невдале стримування» [14]. Отже, на його думку, необхідна нова операція, що за необхідності мала б можливість щодо виконання завдань за статтею 5. «Прив'язавши цю нову операцію до статті 5, Альянс краще б повідомляв про серйозність своєї відданості запобіганню подальшої російської агресії» [14].

Отже, оновлення Морської Стратегії НАТО має бути зосереджено на визначенні політики, можливостей та операцій, що забезпечуватимуть захист інтересів Альянсу у морській сфері, враховуючи поточні стратегічні загрози та виклики та безперечне повернення потенційної ескалації з Росією, а також на створенні потенціалів та взаємосумісних морських сил, здатних забезпечувати й підтримувати вседоменний⁴ доступ [10].

Висновки і пропозиції

1. Імплементация поставлених у Морській Стратегії НАТО завдань відповідає змінам безпекового середовища і веде до посилення морської складової НАТО.

---

⁴ У документах НАТО використовується термін «all domain access», який означає можливість ведення операцій на морі, суші, у повітрі, інформаційному середовищі. Ці середовища позначаються як домени.

2. Удосконалення Морської стратегії, за поглядами Альянсу, має зосередитись на визначенні існуючих та потенційних викликів та загроз; пріоритетності завдання зі стримування та колективної оборони; посилення трансформаційних заходів зі створення потенціалу та сил, здатних забезпечити захист, операцій та місій із забезпечення морської безпеки та з кризового менеджменту, підвищення ситуаційної обізнаності.

3. Оновлення Морської стратегії включатиме вироблення об'єднаного стратегічного бачення НАТО та ЄС, а також повноцінне включення партнерів.

4. Україна має бути максимально залученою в процес імплементації Морської стратегії НАТО, у першу чергу, в частині, що стосується безпеки Чорноморського регіону. З огляду на триваючий процес розробки Морської Стратегії України, необхідно узгоджувати пріоритетні позиції з НАТО та ЄС. Позитивним є участь іноземних експертів, проте вагомим для дієвого співробітництва є збалансування доктринальних документів з НАТО як організацією.

5. Відсутність в Україні сформованого перспективного бачення щодо морської безпеки створює перешкоди щодо передбачуваності й незмінності курсу держави.

6. У рамках співпраці Україна-НАТО передбачене спільне формування переліку викликів та загроз. У той же час політика НАТО щодо країн-партнерів допускає існування різноспрямованих викликів і загроз. Так, Україна в сенсі джерела кризових явищ, спричинених неможливістю їх подолання, може сприйматись й розглядатись країнами-членами НАТО як загроза, оскільки наслідки матимуть вплив на їх безпеку. У свою чергу, недостатня рішучість реагування НАТО на певні загрози в морській сфері, з точки зору України (та деяких інших країн, що зазнають кризи), сприймається як виклик, недостатність міжнародної підтримки й призводить до виникнення розчарування в надійності співпраці та належності підтримки.

7. При формуванні Стратегії морської безпеки України необхідно враховувати як існування спільних викликів та загроз з НАТО, так і небезпеку,

яку створює різноспрямованість інтересів Альянсу взагалі, й країн-членів зокрема.

8. Стратегія морської безпеки є частиною стратегії національної безпеки держави щодо всього спектру захисту діяльності та інтересів у морській сфері. Відповідно до мети, встановленої в Стратегії національної безпеки України щодо забезпечення інтеграції до ЄС та формування умов для вступу в НАТО, доцільним є дослідження та аналіз відповідних документів НАТО та ЄС стосовно визначення викликів та загроз у морській сфері з метою імплементації досвіду країн-членів ЄС і НАТО.

Т. В. Брежнєва
Регіональний філіал у м. Дніпро
Національний інститут стратегічних досліджень
квітень 2018 р.

Джерела та література

1. Alliance Maritime Strategy [Електронний ресурс]. – NATO Official texts. – 18 Mar. 2011. – Режим доступу: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_75615.htm
2. A new era of digital underwater communications [Електронний ресурс]. – NATO News. – Last updated 27 Apr. 2017. – Режим доступу: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_143247.htm
3. European Union Maritime Security Strategy [Електронний ресурс]. – EU Official document. – Brussels, 24 Jun. 2014. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/maritimeaffairs/sites/maritimeaffairs/files/leaflet-european-union-maritime-security-strategy_en.pdf
4. Horrell S. Updating NATO's Maritime Strategy [Електронний ресурс]. / S. Horrell, M. Nordenman, W. B. Slocombe // Atlantic Council. – July 2016. Режим доступу: http://www.atlanticcouncil.org/images/publications/Updating_NATO_Maritime_Strategy_0705_web.pdf
5. Meeting of the North Atlantic Council in Defence Ministers' Session [Електронний ресурс]. – NATO HQ, Brussels. – 14-15 Feb. 2018. – Режим доступу: https://www.nato.int/cps/en/natohq/events_151640.htm
6. NATO Allies move to replace aging maritime anti-submarine and patrol aircraft capabilities [Електронний ресурс]. – NATO HQ, Brussels. – 29 Jun. 2017. – Режим доступу: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_145520.htm?selectedLocale=en
7. NATO in the Black Sea What to Expect Next? [Електронний ресурс]. / Adzinbaia Z. // NDC Research Papers. – # 141. – November 2017. – Режим доступу: <http://www.ndc.nato.int/download/downloads.php?icode=533>
8. NATO Defence Ministers take decisions to strengthen the Alliance [Електронний ресурс]. – NATO News. – Last updated 15 Feb. 2017. – Режим доступу: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_152125.htm?selectedLocale=en
9. NATO's maritime activities [Електронний ресурс]. – NATO Topic. – Last updated 19 Dec. 2016. – Режим доступу: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_70759.htm
10. Nordenman M. The Naval Alliance. Preparing NATO for a Maritime Century [Електронний ресурс]. / M. Nordenman // Atlantic Council. – June 2015. – Режим доступу: http://www.atlanticcouncil.org/images/publications/NATOMaritime_finalPDF.pdf
11. On the implementation of the EU Maritime Security Strategy Action Plan [Електронний ресурс]. – Brussels, 22 Jun. 2016. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/maritimeaffairs/sites/maritimeaffairs/files/docs/body/swd-2016-217_en.pdf
12. Operation Sea Guardian [Електронний ресурс]. – NATO Topic. – Last updated 27 Oct. 2016. – Режим доступу: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_136233.htm
13. Press conference by NATO Secretary General Jens Stoltenberg following the meeting of the North Atlantic Council at the level of Defence Ministers

[Электронный ресурс]. – NATO HQ, Brussels. – 16 Feb. 2017. – Режим доступа: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_141340.htm

14. Sundstrom I. An Adequate NATO Maritime Posture: the Missing Element for Deterring Russia [Электронный ресурс]. / I. Sundstrom // Center for International Maritime Security. – March 2017. Режим доступа: <http://cimsec.org/adequate-nato-maritime-posture-missing-element-deterring-russia/31686>

15. The Secretary General's Annual Report 2014 [Электронный ресурс]. – NATO Official texts. – Режим доступа: http://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_116854.htm

16. The Secretary General's Annual Report 2015 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_01/20160128_SG_AnnualReport_2015_en.pdf

17. The Secretary General's Annual Report 2016 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2017_03/20170313_SG_AnnualReport_2016_en.pdf

18. The Secretary General's Annual Report 2017 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_03/20180315_SG_AnnualReport_en.pdf

19. Wales Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council [Электронный ресурс]. – Wales. – Sep. 2014. Режим доступа: http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm?selectedLocale=en

20. Warsaw Summit Communiqué, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council [Электронный ресурс]. – Warsaw. – July 2016. Режим доступа: http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm?selectedLocale=en